

Поворозник Р.В., к.філол.н., доц.,
Институт филологии КНУ им.Т.Шевченко

ПРИРОДА И ХАРАКТЕР ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ВАРИАТИВНОСТИ В МЕДИЦИНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассматривается явление терминологической вариативности в аспекте медицинского перевода. Раскрывается роль социокультурных факторов, определяющих вариативность медицинской терминологии в оригинале и переводе. Определяются текстоформирующие и коммуникативные функции терминологических вариантов. Анализируются механизмы функционирования разновидностей терминологической вариативности в медицинских текстах. Представлена характеристика основных стратегий их воспроизведения.

Ключевые слова: терминологическая вариативность, медицинский перевод, деноминативная и концептуальная вариативность, вариативные соответствия

Povoroznyuk R. V., PhD, Associate Professor,
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

ORIGINS AND CHARACTER OF TERMINOLOGICAL VARIATION IN MEDICAL TRANSLATION

The article deals with the notion of terminological variation in medical translation. The role of social and cultural factors underpinning the variation of medical terminology is discussed. The text-forming and communicative functions of terminological variants are outlined. The mechanisms of various types of terminological variation functioning in the medical texts are analyzed. The principal strategies of their rendering are described.

Keywords: terminological variation, medical translation, denominative and conceptual variation, variation correspondences

УДК 811.512.161'373:793.7

Покровська І. Л., к. філол. н., доц.,
КНУ імені Т.Шевченка, Київ

САКРАЛІЗАЦІЯ ТЕКСТІВ ТУРЕЦЬКИХ КРОСВОРДІВ

Статтю присвячено питанню сакралізації кросвордного жанру, зокрема, створенню власне релігійних кросвордів і внесенню елементів релігії 'іслам' до кросвордів на перевірку рівня загальної

ерудиції. Виокремлено й проаналізовано основну тематику релігійних кросвордів і зафіксовано сакралізовані у заголовках і текстах кросвордів лексеми та фрази.

Ключові слова: кросвордний текст, сакралізація, кодування, релігія і мова.

Кросворди зазвичай присвячуються різним сферам людської діяльності. Досить детально кросвордна тематика окреслена в праці С. Колосової "Довідник кросвордиста", яка побудована на принципі перерахування слів, що належать до різних галузей науки, культури та мистецтва [Колосова 2004]. Метою кросворду як різновиду мовної гри є перевірка загальної ерудованості, пов'язаної з об'ємом загальних для певної культури позамовних знань, наприклад, дефініцій, які базуються на апеляціях до прецедентних текстів, стереотипних ситуацій [Денисова 2008: 128-129]. При цьому основний масив знань і уявлень у кросвордах зберігається у свідомості носіїв національного ментально-лінгвального комплексу у вигляді фрейм-структур [Захарченко, Красных 1998: 100-115].

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що розвиток лінгвістики тексту привертає увагу дослідників на майже недосліджені сфери комунікації, у т.ч. кросворди. Кросворд як модифікований тип загадки вивчали такі вчені, як І. В. Абрамець, М. В. Волкова, К. О. Денисова, І. В. Захарченко, В. В. Красних, В. І. Мордань. Проте недосліджений раніше релігійний аспект кросвордів потребує аналізу з точки зору мовних способів його когнітивного та лінгвістичного моделювання. Важливою є також спроба відповісти на запитання щодо того, які саме релігійні знання і яким чином представлені в текстах кросвордів сучасної турецької мови.

Метою даної роботи є вивчення явища сакралізації в турецьких кросвордах і виокремлення найбільш поширених способів кодування об'єктів пошуку. Зазначена мета визначає завдання наукової розвідки: виявлення вербалізованих асоціативних зв'язків, які відіграють інтегруючу роль у зіставленні різних предметів; класифікація різновидів кросвордів сучасної турецької мови, характеристика основних

мовних засобів кодування об'єкту дійсності, подача образно-семантичних аспектів формування турецьких кросвордів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше на турецькомовному матеріалі розглянуто явище сакралізації в кросвордах.

Матеріалом дослідження послуговували релігійні кросворди зі збірок Нуриджана Кафли "Аріфане. Книга кросвордів релігійної культури" ("Arifane. Din kültürü Bulmaca Kitabı") [Kaflı 2012], Г.Озтюрка "Основні релігійні знання через кросворди та загадки" ("Bulmacalar ve Testler ile Temel dini bilgiler") [Öztürk 2010], кросворди з видання Турецького мовного товариства "Чудові кросворди турецькою мовою" ("Güzel Türkçe bulmacalar") [ГТВ 2011], кросвордні формулювання зі збірок-словників М. С. Чошкунтюрка "Довідник кросвордиста" ("Bulmaca rehberi") [Coşkuntürk 2003] та Бюлента Ерміша "Словник кросвордів" ("Bulmaca sözlüğü") [Ermiş 2008].

Предметом дослідження є тексти кросвордів сучасної турецької мови, а **об'єктом** – семантичні засоби турецькомовних кросвордів.

Відповідно до визначення, наведеного у "Словнику української мови", кросворд – це "гра-задача, яка полягає у вписуванні літер у перехресні рядки клітинок накресленої фігури так, щоб по горизонталі та вертикалі вийшли загадані слова" [СУМ 1973: 366].

К. О. Денисова, характеризуючи кросвордний жанр, зазначає, що кросворд є одним із самих поширених жанрів у світі розваг. Зокрема, його розгадування тренує пам'ять і розширює кругозір. Деякі типи кросвордів сприяють розвитку допитливості й асоціативного мислення. Застосування викладачами кросвордів у своїй роботі дозволяє учням засвоювати знання в ігровій формі [Денисова 2008: 118].

Історія кросворду лише за офіційними даними налічує близько ста років. Дискусійним є питання щодо першого автора кросворду. Зокрема, англійці вважають батьківщиною кросворда свою країну, а його винахідником М. Девіса, який опублікував свій перший кросворд в газеті "Тайм" в кінці XIX століття. Американці стверджують, що автором першого

кросворду був А. Уїнн, який створив кросворд і надрукував його 21 грудня 1913 р. У кросвордах А. Уїнна були закладені принципи побудови "сучасних кросвордів: симетрична сітка, написання слів по вертикалі та горизонталі, які додавалися до випуску правильних відповідей" [Волкова 2011: 36].

Всі кросворди діляться переважно за двома ознаками: оформлення (структура) і зміст (наповнення).

За оформленням виділяються такі типи кросвордів: класичні кросворди, скандинавські кросворди (сканворди), японські кросворди, філворди, лінійні кросворди, кейворди (ключворди).

За змістом кросворди поділяються на тематичні кросворди, кросворди-поліглоти, алфавітні кросворди, цитатні кросворди, гумористичні кросворди, кросворди з фрагментами, ребусні кросворди [Волкова 2011: 36].

Турецькі лексикографи для позначення невеличких текстів, які належать до кросвордного жанру, користуються терміном *bulmaca*. *Bulmaca* – це гра по знаходженню слів та перевірці знань, яка має на меті встановлення зв'язку між словами шляхом подачі натяків [Sosyal Bilimler 203]; різновид загадки, переданої літерами або малюнками [Doğan 2005: 186]; гра з різними формами вираження, яка передбачає процес пошуку [TS 1988: 228].

У перекладних словниках мовна одиниця *bulmaca* має ширше значення ніж просто кросворд: "ребус, загадка, кросворд" [Щека 1997: 63].

У даному дослідженні термін *bulmaca* використовується у вузькому значенні, тобто лише як одиниця, яка позначає різного виду кросворди.

У Туреччині кросворди видаються зазвичай окремими збірками, які можуть містити як різнопланові, так і вузькотематичні види загадок.

Явище сакралізації (набуття релігійних рис) в турецьких кросвордах є двоплановим:

– присвячені релігії статті у збірках кросвордів: релігійні промови, які виголошуються у мечетях релігійними діячами (відгадка: тур. *vaaz*) [ГТВ 2011: 23], заклик до молитви, який у мусульманській релігії голосно виголошує *муеззін* (відгадка:

тур. *ezan*) [ГТВ 2011: 34], місце зібрання усіх мусульман у судний день (відгадка: тур. *mahşer*) [ГТВ 2011: 43].

У текстах кросвордів зустрічаються і дефініції застарілих релігійних термінів, про що власне і зазначається у дужках: *пекло* (застаріле) (відгадка: тур. *tamu*) [ГТВ 2011: 59], *молитва-намаз* (відгадка: тур. *salavat*), *Бог, Аллах* (застаріле) (відгадка: тур. *Hu*) [ГТВ 2011: 112], *професія імама* (застаріле) (відгадка: *imamet*) [ГТВ 2011: 129], мусульманські формули: *maşallah* (тур. *Allah'ın yaratıcı ifadesi ile gerçekleşen* (18/39), що в перекладі з арабської означає 'Те, чого бажає Аллах' [ГТВ 2011: 47].

При цьому слід виділити, що релігійні слова можуть бути складовими частинами прецедентних висловлювань. Зокрема, у текстовій частині кросворду в таких випадках подається вираз із пропущеним словом: ... *küstürdü, Muhammed'i memnun edemedi* (букв. ... образив, а Мухаммеда не зміг задовольнити) [ГТВ 2011: 36]. У зазначеному фразеологічному виразі, який використовується в значенні "маючи на меті зробити добро, так і не зробити нічого хорошого", пропущеною є лексема *İsa* (укр. *Ісус*).

Деякі релігійні елементи зустрічаються в кросвордах поодинокі, інші –повторюються в різних кросвордах. Наприклад, у збірці кросвордів, виданих Турецьким мовним товариством, у багатьох кросвордах зустрічаються релігійні терміни, позначені такими перифразами, як 'найвищий поверх неба' (відгадка: *ars*) [ГТВ 2011: 35, 84], 'виконання повелінь Аллаха, молитва' (відгадка: *taat*) [ГТВ 2011: 53], 'продовгувата частина, яка надягається на передню частину вервечки (чоток)' [ГТВ 2011: 64, 95, 107].

У турецькомовних кросвордах зустрічаються і вирази, які характеризують непов'язані з релігією явища через посередництво дотичних до сакрального світу лексем: сильний дощ, який випав в часи пророка Нуха (укр. Ноя) і внаслідок якого під водою опинився весь світ (відгадка: тур. *tufan*) [ГТВ 2011: 106].

– присвячені релігії кросворди. Такі кросворди називаються тематичними, їх зазвичай досить непросто складати, проте їх легко вирішувати, якщо добре володієш тематикою. Загалом цільність тексту кросворду "зовнішньо" продиктована тим, що передбачається запис певних відповідей на наведені тексти завдань.

Чудовими зразками таких релігійних жанрів є збірки Н. Кафли "Arifane. Din Kültürü. Bulmaca kitabı" та книга Г. Озтюрка "Bulmacalar ve Testler ile Temel dini bilgiler". У передмові до свого видання Гюльсер Озтюрк зазначає, що в ХХІ столітті, у якому ми живемо, відбулися зміни в методиці викладання та матеріалах, які застосовуються в навчальному процесі. Ці зміни не обійшли і релігійну сферу, у якій почали застосовуватися різні методи передачі релігійної інформації підліткам [Öztürk 2010: 1]. Свій посібник, призначений для використання на курсах вивчення Корану й заняттях з релігії, автор і відносить до таких новаторських жанрів, зазначаючи при цьому, що поруч з релігійною інформацією подаються і запитання на загальну ерудицію.

У збірці кросвордів Н. Кафли є значна кількість релігійних філфордів (видів кросвордів, у яких у вигляді групи літер подані слова у вигляді окремого списку по вертикалі та діагоналі), присвячених певній темі. Найбільш відомими є такі теми кросвордів: *sahabe* – ‘імена мусульман, які жили в часи пророка Мухаммеда, бачили і знали його особисто’; *peygamberler* – ‘імена мусульманських пророків’; *Esmâ’ül Hüsnâ* (Есма-уль Хусна) – ‘99 красивих імен пророка’; *sureler* – ‘назви основних сур Корану’; *mahya* – ‘освітлені надписи, які розміщують між мінаретами мечетей в місяць Рамадан’; *Ramadan* – ‘місяць посту в мусульман’. Цікавими зразками філфорду є наведений нижче кросворд *Ramazan Neşesi* (укр. радість Рамадану), у якому потрібно знайти такі релігійні терміни: *teravih* – ‘намаз, який виконується ввечері в місяць Рамадан’, *hurma* – ‘хурма’, *fitre* – ‘милостиня, яку передбачено роздавати бідним перед святковим намазом’, *iftar* – ‘вечеря під час посту в місяць Рамадан’, *imsak* – ‘час початку посту’, *Kadir gecesi* – ‘ніч, коли почалося ниспослання Корану, 27-й день місяця Рамадан’; *sahur* – ‘їжа, яку споживають у місяць Рамадан з метою тримати піст у денний час’; *oruç* – ‘піст’; *mukabele* – ‘читання напам’ять Корану в місяць Рамадан’, *zekat* – ‘передача бідним 1/40 прибутку’; *bayram* – ‘свято’; *sabır* – ‘терпіння’, *irade* – ‘воля’, ‘бажання’:

[Kafı 2012: 11]

При цьому з літер, які не увійшли до кросворду, складається речення: *Onbir ayın sultanı rahmet ve bereket ayı mübarek ramazan hoş geldin* – ‘Ласкаво просимо [до нас] благословенний місяць Рамадан – місяць благословення і благополуччя, султан дванадцяти місяців’.

Крім власне релігійних кросвордів, зустрічаються і змішані типи кросвордів, які все ж ставлять на меті подання саме релігійної інформації через кросворд. Наприклад, детально проаналізуємо як приклад такого кросворду один з реверсивних кросвордів з елементами кейворда (*реверсивний кросворд* – це такий різновид гри, при якій слова необхідно вписувати тільки за напрямками вказаних стрілок, тобто не лише зліва направо і зверху вниз, але і справа наліво і знизу вверху; *кейворд* – кросворд, у клітинках якого вказані числа, які замінюють літери, при цьому для однакових літер подаються однакові числа. До кейворда подається також табличка з цифрами для вписування відгаданих літер):

Корану під назвою "Араф": *Yeyin, için fakat israf etmeyin; çünkü O, israf edenleri sevmez* – 'Їжте, пийте, проте не займайтеся марнотратством, оскільки Він (Аллах) не любить марнотратства' [Öztürk 2010: 83].

При цьому слід відзначити, що деякі релігійні за своєї суттю кросворди містять у своєму складі світські назви, які є антономазійними номінаціями: *En güzel isimler* (найкращі імені – імена Аллаха), *En güzel kitap* (найкраща книга – Коран), *Gül Devri* (епоха троянд – епоха пророка Мухаммеда, якого в ісламі часто порівнюють з так званою божественною квіткою – трояндою).

Для загадування релігійних об'єктів у кросвордах живаються і не пов'язані з релігією висловлювання, з яких виокремлюється, наприклад, перша літера для відгадування релігійного об'єкту. Наприклад, для того, щоб відгадати ім'я ангела Гавриїла пропонується відповісти на сім наведених нижче запитань:

С Перша літера є у слові *ceza* (укр. штраф), проте немає у слові *ezan* (укр. езан – заклик до молитви)

Е Друга літера є у слові *elma* (укр. яблуко), проте немає у слові *alma* (укр. не бери)

В Третя літера є у слові *bardak* (укр. стакан), проте немає у слові *çardak* (укр. решітка для рослин, які в'ються)

Р Четверта літера є у слові *sarı* (укр. жовтий), проте немає у слові *sayı* (укр. число)

А П'ята літера є у слові *araba* (укр. машина), проте немає у слові *berber* (укр. перукар)

І Шоста літера є у слові *kilim* (укр. килим), проте немає у слові *kalem* (укр. ручка)

Л Сьома літера є у слові *gül* (укр. троянда), проте немає у слові *lale* (укр. тюльпан)

[Kaflı 2012: 46].

Наведені кросвордні дефініції подаються переважно в жартівливій формі і побудовані на грі слів.

Тексти кросвордів, які вивчаються в цьому дослідженні, належать переважно до "малоформатних текстів" (О. М. Месропова), основними ознаками яких є короткий об'єм, розмовна спрямованість.

Кодування в кросвордах відбувається шляхом застосування дискрипцій, перифраз, метафори, синонімів. При цьому перевага надається коротким фразам з простими синтаксичними конструкціями. "Часто малоформатний текст ... кросвордної статті стоїть вище за когнітивною активністю об'ємний багатосторінковий текст" [Волкова 2011, 145].

Взагалі цілком правомірно стверджує М. В. Волкова, що кросворд належить до особливого різновиду тексту, основною властивістю якого є "прецедентність", яка є свого роду "культурною пам'яттю народу" і яка фіксує оцінку реальності лінгвокультурною спільнотою у вигляді прецедентних феноменів [Волкова 2011, 142], яким у нашому дослідженні виступає релігія. За допомогою виражених у кросвордах знань читач отримує відповідну релігійну інформацію, а дослідник – форму сприйняття таких даних носіями турецької мови та способи її вираження. Інформація, представлена в кросворді, в значній мірі відрізняється від тої інформації, яка міститься у визначеннях тлумачних словників, у яких фактично не містяться елементи оцінки, а також асоціативні зв'язки слів і об'єктів, які за ними стоять.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі форм кодування релігійних знань у кросвордних статтях і текстах загадок, спільною рисою яких є закодування певного предмету і спонування адресата до процесу його розгадування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Волкова М.В.* Загадка и кроссворд как типы текста: семантический и прагматический аспекты: на материале немецкого языка: дисс. на соискание степени к. филол.н.: 10.02.04. – Смоленск, 2011. – 167 с.
2. *Денисова Е.А.* Структура и функции энигматического текста на материале русских загадок и кроссвордов: дисс. на соискание степени к. филол.н.: 10.02.01 – Москва, 2008. – 224 с.
3. *Захарченко И.В., Красных В.В.* Лингвокогнитивные аспекты функционирования прецедентных высказываний // Лингвокогнитивные проблемы межкультурной коммуникации. – М., 1997. – С. 100-115.
4. *Колосова С.*

[Щека Ю.В. Турецко-русский словарь / Ю. В. Щека. – Москва: "Цитадель", 1997. – 462 с. 5. *\(СУМ\)* Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – 839 с. 6. *Coşkuntürk M.S.* Bulmaca rehberi / M.S. Coşkuntürk. – İstanbul: İnkılap, 2003. – 568 s. 7. *Doğan M.* Büyük Türkçe Sözlük / M. Doğan. – İstanbul: Pınar Yayınları, 2005. – 1424 s. 8. *Ermiş B.* Bulmaca Sözlüğü / B. Ermiş. – İstanbul: Omega Yayınları, 2008. – 296 s. 9. *\(GTB\)* Güzel Türkçe bulmacalar. – Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011. – 296 s. 10. *Kaflı N.* Arifane. Din kültürü bulmaca kitabı / K. Nurican.– İzmir: Muştu Yayınları, 2012. – 72 s. 11. *Öztürk G.* Bulmacalar ve Testler ile Temel dini bilgiler / G.Öztürk. – İstanbul: Bilgecan, 2010. – 96 s. 12. *\(TBTS\)* Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü. Sosyal Bilimler / \[yayın sorumluları: Dr. M. Çetin Gülovalı, A.Odabaş\]. – Ankara: TÜBA, 2011. – 1333 s. 13. *\(TS\)* Türkçe Sözlük / Başkan Prof. Dr. Hasan Eren. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi: 1988. – 745 s.](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?_Z21ID=&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Справочник кроссвордиста / С. Колосова. – М.:)

Стаття надійшла до редакції 21.10.2014

Покровская И. Л., к. филол. н., доц.
КНУ имени Т.Шевченко, Киев

САКРАЛИЗАЦИЯ ТЕКСТОВ ТУРЕЦКИХ КРОССВОРДОВ

Статья посвящена вопросу сакрализации кроссвордного жанра, в частности, созданию собственно религиозных кроссвордов и внесению знаний о религии ислам в кроссворды на определение общей эрудиции. Выделяется и анализируется основная тематика религиозных кроссвордов, а также фиксируются сакрализованные в заглавиях и текстах кроссвордов лексемы и фразы.

Ключевые слова: кроссвордный текст, сакрализация, кодирование, отгадка, религия и язык.

Pokrovska I. L., Ph.D., Associate Professor
Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv

SACRALIZATION OF THE TURKISH CROSSWORD TEXTS

The article is devoted to the sacralisation in the crossword genre, in particular, to the formation of the proper religious crosswords and

introducing knowledge of the religion of Islam into crosswords evaluating general knowledge. The main themes of the religious crosswords are established and analyzed. The lexemes and phrases sacralized in the titles and the texts of the crosswords are determined.

Keywords: *crossword text, sacralization, coding, answer, religion and language.*

УДК 001.4:292.11:81'253

Попович Н.М., ст.викл., асп.,
ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ТРИНІТАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СЕРЕДИНИ IV СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено жанрово-стилістичним особливостям перекладу давньогрецької тринітарної термінології середини IV століття. Публікація ілюструє вибрані результати зіставного аспектного перекладознавчого аналізу перекладу форм та похідних давньогрецького дієслова 'вфіотѣи як основного термінотворчого засобу гнізда тринітарних термінів у патристичній літературі IV століття. Зіставний аналіз вказує на неадекватності перекладу дієслова 'вфіотѣи та ілюструє вплив літературного виду на переклад тринітарного терміна.

Ключові слова: *конфесійний переклад, конфесійний стиль, дієслово 'вфіотѣи, давньогрецькі тринітарні терміни, літературні види та жанри, патристична література.*

У сучасних наукових дослідженнях дедалі актуальнішими стають дослідження перекладів творів конфесійного стилю – одного з функціональних стилів української літературної мови [Мацько 2003]. Українські наукові центри, інститути, кафедри університетів та окремі учені виконали численні переклади та продовжують працювати над перекладами творів конфесійного стилю з класичних та сучасних іноземних мов. За умов відродження богословської освіти і науки на державному рівні в Україні відроджується традиція конфесійного перекладу творів різних епох та мов [Клименко 2014, 103-110]. Як наслідок,